№ 80 Մայիսի 11 (23) 1882 Մայիսի 11 (23) № 80

ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մշակների դրութիւնը:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Բագուից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Անգլիա: Նամակ Թիւրքիայից: Նամակ Թիւրքիայից: Նամակ Անգլիայից: Արտաքին լուրեր: — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՄՇԱԿՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային բնութեանը յատուկ է, որ մինչև մի վտանգ, մի վնաս չը պատահի, մարդիկ չեն մտածում դրական, վճռողական միջոցներ գործ դնել այս կամ այն օգտաւէտ, անհրաժեշտ ձեռնարկութիւնն իրագործելու:

Ինչքան էլ մեր լրագրում գրէինք մեր քաղաքի մշակների դրութեան մասին, երբէք մեր յօդուածները այն տպաւորութիւնը չէին գործի, այն աստիճան չէին նպաստի մշակների դրութեան բարւոքման գործին, որքան տպաւորութիւն արաւ և որքան նպաստեց մեր մշակների վիճակի մասին հոգ տանելուն Նորերումս պատահած սարսափելի արկածը, այն է եօթ մշակների սպանվելը իրանց խարխուլ բնակարանի փուլ գալով:

Հիմա հարց է զարթել մեր հասարակութեան մէջ վերջնականապէս ձեռնամուխ լինել մշակների համար ապաստարանի իրագործելուն, նրանց մէջ փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան կազմելուն և այլն:

Բայց դեռ ես յիշեալ դժբաղդ անցքից առաջ էլ մեր խմբագրատանը ներկայացան մի քանի մշեցի մշակներ և յայտնեցին թէ դիտաւորութիւն ունեն կազմել իրանց մէջ մի փոխադարձ օգնութեան գանձարան: Մեզ ներկայացած մշակները ցոյց տուեցին իրանց յօրինած ծրագիրը այդ տեսակ փոխադարձ օգնութեան գանձարանի կանօնադրութեան:

Անկասկած ծրագիրը մեծ թերութիւններ ունի, բայց այդ տեսակ ընկերութեան հիմնելու միտքը շատ օգտաւէտ է և հեշտ իրագործելի:

Մշակները մեր քաղաքում հիւանդանալու ժամանակ, նրանց մասին հոգ տանող չը կայ, իսկ երբ նրանցից մինը թէև առողջ լինի, անգործ է մնում, նրան ժամանակաւորապէս օգնող չը կայ: Վերջապէս երբ այդ պանդուխտ ողորմելիներից մինը մեռնում է, նրան թաղող չը կայ: Դրա համար իրանք մշակները մտածեցին մի փոխադարձ օգնութեան գանձարան հիմնել:

Այդ գանձարանը կը կազմվի անդամական վճարներից. իւրաքանչիւր անդամը պարտաւորվում է վճարել ընկերութեանը շաբաթական 5 կոպէկ: Այդ վճարներից կը կազմվի մի հիմնական դրամագլուխ, որի տոկոսները գործ կը դրվեն մշակների այս կամ այն անհրաժեշտ պէտքերին օգնելու համար:

Վերջապէս գումարի աճելու ժամանակ, նրա տոկոսները կարելի կը լինի գործ դնել և ուրիշ անհրաժեշտ պէտքերի վրա, օրինակ մշակների համար ճաշարաններ հիմնել, կիրակնօրեայ դպրոցներ և ապաստարաններ բանալ, նոյն իսկ ժամանակով իրանց հայրենիքում դպրոցներ բանալ.... Ի հարկէ վերջին նպատակները դեռ ևս շատ հեռու, գուցէ անիրագործելի և երազական նպատակներ են, բայց առաջին նպատակը,— այն է օգնել խեղճերին, հիւանդներին, գործ, պարապմունք չունեցողներին, թաղել ընդհանուր հաշւով վախճանվածներին, ճանապարհի ծախս տալ հայրենիք վերադարձողներին,—այդ բոլորը շատ հեշտ իրագործելի նպատակներ են փոխադարձ օգնութեան գանձարանի միջոցով:

Այդ է պատճառը որ, կատարելապէս համակրելով մշեցի մշակների բարի դիտաւորութեանը և հնարաւոր համարելով նրանց մտադրված ընկերութեան իրագործումը, մենք գրաւոր կերպով դիմեցինք Թիֆլիսի „Բարեգործական ընկերութեան“ խորհրդին, առաջարկելով նրան որ ընկերութիւնը իր հովանաւորութեան տակ վեր առնի մշակների փոխադարձ օգնութեան գանձարանը և եթէ հնարաւոր է, միացնի այդ ձեռնարկութիւնը իր մտադրված ապաստարանի հետ: Մեր առաջարկութիւնն անելով, մենք թելադրված էինք այն մտքով, որ մեր Բարեգործական ընկերութիւնը արդէն կառավարութենից հաստատված հիմնարկութիւն լինելով և նոյն իսկ իր պրոգրամայի մէջ ունենալով այդ տեսակ բարի նպատակներ, նրա համար ոչինչ դժուարութիւն չի լինի ձեռք բերել մշակների փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան իրագործելու համար կառավարչական թոյլտւութիւնը:

Եւ ահա մեր առաջարկութիւնը, որքան մենք կարողացանք եզրակացնել ընկերութեան խորհրդի կողմից մեզ տուած գրաւոր պատասխանից, լաւ ընդունելութիւն գտաւ.... Խորհուրդը մեզ պատասխանեց թէ մեծ յօժարութեամբ և շնորհակալութեամբ կարդաց մեր առաջարկութիւնը և որոշեց իր յաջորդ նիստում կանչել մշեցիների ներկայացուցիչներին, կարդալ ու քննել նրանց ընկերութեան նախագիծը, առաջնորդել նրանց իրանց օգտաւէտ նպատակին հասնելու համար և ընդունել նրանց ընկերութիւնը, ի հարկէ վարչութեան թոյլտւութեամբ, իր հովանաւորութեան տակ:

Ցանկանալով կատարեալ աջողութիւն այդ տեսակ օգտաւէտ գործին, մենք մեր կողմից կաւելացնենք որ յոյս ունենք, եթէ գործը գլուխ եկաւ, առաջարկել ընկերութեանը, մի յայտնի գումար, որպէս հիմնական դրամագլուխ մշակների փոխադարձ օգնութեան գանձարանի:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Մայիսի 3-ին

Մայիս ամսի 2-ին հասարակական դահլիճում սիրողների խումբը տուեց մի ներկայացում յօգուտ տ. Փառանձեմի, պ. Սաֆրազեանի դերասանուհու, որին պարոնը թողել է անգս, ինչու,—յայտնի չէ: Յառաջ քան ասել մի քանի խօսք ներկայացման համար, ես խնդրում եմ ընթերցողին չը խառնել սիրողների խումբը ուսանող սիրողների խմբի հետ, որը մինչև օրս յունվարից սկսած բարեգործական նպատակով երեք ներկայացումն է տուել, որոնք թէ ինչպիսի աջողակ, ինչպիսի անսպասելի կերպով են վերջացել, թող վկայէ Բագուի յարգելի հայ հասարակութիւնը, որի ծափահարութիւնները ներկայացումների ժամանակ դղրդեցնում էին դահլիճը: Բայց այդ թատրոնասէր, տ. Փառանձեմին ոսկէ ժամացոյց պարգևող հասարակութիւնը, երէկ երեկոյ նորա օգտին տուած ներկայացմանը բացակայ էր գտնվում: Ինչու. որովհետև ներկայացնողների համարեա ամենքը մանաւոր երիտասարդներ էին, որոնց դրամատիկական տաղանդին մեր հասարակութիւնը վաղուց է ծանօթ: Ահագին դահլիճի անկիւնումն անգամ չէր նկատվում ժողովրդի բազմութիւնը. ժողովուրդը շատ քիչ էր: Ներկայացրին «Արայ գեղեցիկ» ողբերգութիւն չորս գործողութիւնով և «Բռնի ամուսնութիւն» վօդևիլ, մէկ արարուածով:

Առաջին պիէսան բոլորովին փչացրել և ոչնչացրել էին անտեղի կրճատելով, այնպէս որ առաջին, երկրորդ և երրորդ գործողութիւնների ամէն մէկը տևեց ոչ աւել 10—15 րոպէից: Այնտեղ, որտեղ ժողովուրդը սպասում էր, որ պիտի շարունակվի դեռ գործողութիւնը, յանկարծ վարագոյրը իջնում էր: Միթէ կարելի է այսպէս ոտի տակ տալ գեղարուեստը. միթէ կարելի է մի քանի փառասէրների բեմ դուրս գալու ճաշակի համար խանգարել ամբողջ հասարակութեան ճաշակը դէպի թատրոնը: Յետոյ գանգատվում են, բողոք են բարձրացնում թէ «հայերը թատրոնասէր չեն»:

«Մշակի» 70-րդ համարում Բագուի մէկ թղթակցի յայտնած լուրը սխալ է: Պարոնը յայտնում է թէ պ. Սափարեանը հաշւապահ և ատենադպիր է, մինչդեռ առաջին պաշտօնը կատարում էր պ. Ց. Բ., իսկ երկրորդը պ. Թ. Տ.-Ց.: Բայց պ. Ս. միմիայն կառավարիչ էր: Եւ արդեօք, հինգերորդ դասատան ո՞ր աշակերտն է, որ օգնութեան է սպասում: Ճշմարիտ է, կար մէկը հինգերորդ դասատանում չքաւոր, որին խումբը օգնել է վճարելով նրա ուսման վարձը և փոքր ինչ ապահովացրել նրան ապրուստի կողմանէ: Իսկ մինչև առաջին ներկայացումը նրա համար բաւականի ստորագրութեամբ փող էր հաւաքված:

Տ. Փառանձեմի օգտին տուած ներկայացումը բոլորովին չէր համապատասխանում նրա աֆիշաներում գրված բովանդակութեանը. օրինակ՝ գրված էր, որ պ. Վ. վերջումը կերգէ երգեր և կը լինեն նոյնպէս կենդանի պատկերներ. բայց ոչինչ չեղաւ: Գրված էր, որ սկիզբն է 8 ժամին, բայց բացվեց տասից 15 րոպէ անցած, ինչու. որովհետև երաժիշտներ չը կային (առանց երաժշտի էր ներկայացումը):

Միթէ հասարակութիւնից փող հաւաքելու համար էին գրված աֆիշները. միթէ հասարակութիւնը մի քանի անձնասէրների և փառասէրների ձեռքին խաղալիք է: Չենք հասկանում:

Վերջացնում եմ երկտողս ցանկանալով, որ միւս անգամ ներկայացումներում մեր մասնակցողները գոնեա իրանց դերերը լաւ սովորեն և յետոյ բեմ դուրս գան:

Աստուածատրեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մայիսի 7-ին, օրիորդ Մ ա ս ս ի ն ի երգչուհին և պ. Ս ի ւ ի ս տ պիանիստը տուեցին իրանց առաջին կօնցերտ Արծրունու թատրօնում: Օրիորդ Մասսինի ունի մի զօրեղ և մի և նոյն ժամանակ շատ դուր եկած ձայն: Նրա ձայնը գրեթէ կ օ ն տ ր ա լ տ օ ի հնչիւններն ունի և այդ պատճառով գլխաւորապէս աջող էին նրա երգած այն կտորները, որոնք պատկանում են կօնտրալտօի ռէպէրտուարին: Առանձին տպաւորութիւն արաւ մեզ վրա նրա երգած «Պրօֆէտ» օպէրայից կտորը: Ինչ որ վերաբերվում է պ. Սիւիստին, նա անկասկած կարգից դուրս պիանիստների շարքում կարող է դասվիլ: Նրա ածելու մէջ միացրված են աննկարագրելի արագութիւնը, ույժը և մեղմութիւնը: Ամբողջ հասարակութեանը հիացրեց, մանաւանդ, նրա ածած Լիստի «Րապսօդիան»: Անկասկած Եւրօպայում կան պ. Սիւիստից բարձր պիանիստներ, բայց վստահութեամբ կարող ենք ասել, որ Թիֆլիսը դեռ չէ տեսել պ. Սիւիստի պէս պիանօ ածող:

—

Այսօր, մայիսի 11-ին օրիորդ Մասսինի և պ. Սիւիստ տալու են Արծրունու թատրօնում իրանց երկրորդ, և որքան մեզ յայտնի է, վերջին կօնցերտը:

—

«Արձագանք» շաբաթաթերթի մէջ հրատարակվեցաւ պ. Երիցեանի գրած հանգուցեալ Իրակլի իշխանի կենսագրութիւնը: Այդ կենսագրութիւնը մինչև այժմ մեր տեղական մամուլի մէջ հրատարակված հանգուցեալի բոլոր կենսագրութիւններից ամենաճիշդը կարելի է համարել: Միւս լրագիրներում սխալ էր ցոյց տուած հանգուցեալ իշխանի թէ ծննդեան տեղը և թէ նրա տարիքը:

—

Կիրակի օր «Гусли» շաբաթաթերթը չը հրատարակվեցաւ: Ռուս ծաղրական թերթի խմբագրութիւնը յայտնում է որ 19-րդ և 20-րդ համարները միաժամանակ կը հրատարակվեն:

—

Կարդացինք «Արձագանքի» մէջ որ Թիֆլիսի «Հայուհեաց բարեգործական» ընկերութիւնը նուիրեց 100 րուբլ յօգուտ հայոց ընդհանուր ուսուցչական ժողովի:

—

Ստացանք պ. Մ. Նաւասարդեանից, Լօնդօնից 20 ր. 50 կոպ. որ հասցրինք պ. Քիւրքճեանին նրա Անիի ֆօտօգրաֆիական մի ժողովածուի համար, որպէս զի այդ ժողովածուն Լօնդօն ուղարկվի:

—

Պ. պ. Ցարոյի և Երիցեանի դասախօսութիւնը յօգուտ ուսուցչական ժողովի լինելու է Արծրունու թատրօնում վաղը, չորեքշաբթի օր, մայիսի 12-ին:

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ գրում են: «Ապրիլ ամսի 14-ին մեր ռէալական դպրոցի բարձր դասատանց ուսանողների տուած ներկայացումից յօգուտ եօթներորդ դասատան իրանց ուսման ընթացքը այս տարի աւարտող չքաւոր աշակերտների, գոյացաւ 428 րուբլ զուտ արդիւնք, որից 143 րուբլ նուիրատուութիւն է եղել: Այս գումարը մտադիր է խումբը կամ չորս հայ ուսանողաց մէջ բաժանելու կամ, որ աւելի լաւ կը լինէր, յանձնել դիրեկտօրին, իսկ սա, ինչպէս կը կամենայ, այնպէս բաժանէ: Բոլոր հայ ուսանողաց թիւը այս տարի եօթներորդ դասատան մէջ եօթի է հասնում, որոնք ամենքն էլ մտադիր են իրանց ուսումը շարունակելու բարձրագոյն դպրոցներում:»

—

«Արձագանք» շաբաթաթերթին ԲԱԳՈՒԻՑ հաղորդում են, որ այդ քաղաքի մի մահմեդական Հաճի-Զէյնալ Թաղիէվ, ձեռնարկեց մի ընդարձակ թատրօնի շինութեան, որին Բագուի ռուս թատերախմբի գլխաւորին վարձու տալով, անհրաժեշտ պայման է դրել, որ վարձողը տարին երեք անգամ պարտաւորվի առանց վարձի թատրօնը իր բոլոր պարագաներով տալ հայ սիրողներին յօգուտ «Մարդասիրական ընկերութեան» ներկայացումն տալու:

—

Պ. Ալէքսանդր Բաղդասարեանց խնդրում է մեզ տպել հետևեալը: «Շատ տարիներ աշխատելուց յետոյ, ինձ յաջողվեց հաւաքել ազգային ընտիր երգեր և ձայնագրել նրանց երեք և չորս ձայնի վրա: Այդ հաւաքած երգերի վրա աւելացնելով և իմ սեպհական հեղինակած երգերը, մտադիր եմ հրատարակել, իսկ հրատարակութիւնից ստացած օգուտը նուիրել Կ. Պօլսի «Միացեալ ընկերութեանը:»

—

Մի երիտասարդ, որ ստորագրում է Սոսանուէր, գրում է մեզ հետեւեալը։ «Արդէն ձեռնարկել եմ մի ինքնուրոյն վէպ գրելուն, որի վերնագիրը մնելու է «Աշակերտական կեանք»։ Վէպը պատրաստ կը լինի տպագրութեան համար մինչեւ յունվար ամիսը, իսկ եթէ նրա առանձին տպագրութիւնը չաջողվի, այն ժամանակ կը յանձնեմ ձեր խմբագրութեանը, որպէս զի տպագրէք «Մշակի» մէջ, եթէ յարմար դատէք։»

—

Այս օրերս հասաւ Թիֆլիս Կ. Պօլսի «Թէրճիմանի-Էֆքեար» լրագրի խմբագիրներից մին, և ազգային երեսփոխան Աբրահամ Այվազեան։ Նա այստեղից դիտաւորութիւն ունի ճանապարհորդել դէպի Թիւրքաց Հայաստան։

—

Պ. Նիկողայոս Պօղարճեանից ստացանք 50 րուբլ հետեւեալ նամակով։ «Տեղեկանալով պատւական լրագրիդ միջոցով Գաբախանա կոչված փողոցում եօթ հայ մշակների սարսափելի վախճանի մասին և ինկատի ունենալով նոցա ստարութեան մէջ պանդուխտ լինելու միակ նպատակը, այն է աշխատանքը, հարկ համարեցինք ժողովել մեր գործարանի ծառայողներից դրամ, որից գոյացաւ յիսուն րուբլ, որ ներփակեալ կը գտնէք նամակիս մէջ։ Ուստի ուղարկելով ձեզ այս դրամը, խնդրում եմ կարգադրէք հասցնել այդ փողը յօգուտ վախճանվածների ընտանիքներին։»

—

Շուտով կը սկսենք «Մշակի մէջ տպագրել մի ռուսերէն վէպի թարգմանութիւնը, որ կրում է այսպիսի անուն. «Карабагскій астрологъ» или основаніе крѣпости Шуши 1752 г. Закавказскій историческій романъ. Соч. Платона Зубова. տպված է Մոսկվայում 1834 թ.։ Վէպի նիւթը առնված է Ղարաբաղի հայոց մէլիքների կեանքից և բովանդակում է իր մէջ այն բոլոր պատմական աղէտները, որոնք Փանահ-խանի ժամանակ Ղարաբաղի հայ իշխանութիւնների կործանման պատճառը դարձան։ Հեղինակը, ինչպէս երևում է, ապրել է Ղարաբաղում և բաւական ծանօթացել է արևելեան կեանքի և սովորութիւնների հետ։ Բայց զարմանալին այն է, որ աղդ հայերիս համար հետաքրքիր աշխատութիւնը մինչև այսօր անծանօթ է մնացել մեր հասարակութեանը։ Մեզանից գուցէ մի քանի մարդիկ գիտէին, թէ ռուսաց գրականութեան մէջ գտնվում է հայերի մասին մի այսպիսի գիրք։ Գիրքը բաղկացած է երկու հատորներից և լուսաբանված է հեղինակի ծանօթութիւններով։ Մեր աշխատակից Րաֆֆին, ցանկանալով ծանօթացնել հայ հասարակութեանը իր ազգին վերաբերեալ մի այսպիսի պատմական վէպի հետ, ամբողջապէս թարգմանել է նրան, իր կողմից աւելացնելով, յառաջաբանի տեղ, Ղարաբաղի մէլիքների մանրամասն պատմութիւնը, որպէս զի վէպի պատմական նշանակութիւնը աւելի հասկանալի լինի, և ճոխացրել է վէպի բացատրութիւնները իր սեփական ծանօթութիւններով։ Վէպի մէջ դեր են խաղում Մէլիք-Բէգլարեանների և Մէլիք-Շահնազարեանների ընտանիքները, այսինքն Գիւլիստանի և Վարանդայի իշխողները։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լօնդօնի լրագիրները մայիսի 8-ից հաղորդում են հետեւեալ մանրամասները լօրդ Կավենդիշի և նրա օգնական Բօրկի սպանման մասին։ Շաբաթ, մայիսի 6-ին ճաշից յետոյ լօրդ Կավենդիշ և Բօրկ մի քանի ժամ շարունակ պարապում էին պետական գործերով փոխարքայութեան պալատի մէջ և յետոյ ժամը 7-ից քիչ ուշ ուղևորվեցին Ֆէնիկս-պարկ զբօսնելու համար։ Նրանք իրանց հետ զէնք չունէին և իբրև խաղաղասէր քաղաքականութեան ներկայացուցիչներ, ըստ երևոյթի, ոչինչ վտանգի չէին ենթարկվում։ Ցանկարծ նրանց վրա յարձակվում են յանցաւորները դաշոյններով։ Ցանցանք գործելու ժամանակ դեռ մութ չէր, բայց լօրդ Կավենդիշը և նրա օգնականը զբօսնելու համար այդպիսի տեղ էին ընտրել, ուրեղ ուրիշ զբօսնողներ չը կային և այդ հանգամանքը նպաստաւոր էր սպանութեան համար։ Անգլիական կառավարութեան ներկայացուցիչների և մարդասպանների մէջ կռիւը ընդամէնը մի քանի վայրկեան տեւեց և կատարվեցաւ առանց վկաների։ Ոչ ոքի մինչև անգամ յայտնի չէր, որ Կավենդիշ զբօսնում էր Ֆէնիկս-Պարկի մէջ։ Միայն մի տղայ, որ ծառերի վրա բարձրացել էր թռչունների բները քանդելու համար, իրանից 60 քայլ հեռաւորութեամբ տեսաւ, որ մի քանի մարդ կռւում էին, բայց կռւի վրա ուշադրութիւն չը դարձրեց։ Նա հաւատացնում է, որ տեսաւ, թէ երկու մարդ վեր ընկան, իսկ մնացած չորսը նստեցին իրանց սպասող կարգի մէջ և ուղևորվեցին քաղաքի հակառակ կողմը։ Կառապանը կռւի ժամանակ կառքից չէ իջել և սպասում էր յանցաւորներին։ Երիտասարդ վկան այնքան հեռու էր յանցանքի տեղից, որ չը կարողացաւ մարդասպանների դէմքը նկատել և մինչև անգամ չէ կարող հաստատ ասել, արդեօք նրանք չորս հոգի էին, թէ աւելի։ Մի քանի րոպէ առաջ այդ տեղից փոքր հեռու իր աղխատանի ուղեկցութեամբ անցել է Իրլանդիայի փոխարքայ լօրդ Սպենսեր։ Նա մտաբերում է, որ նկատել է մի քանի մարդկերանց կռիւ, բայց ուշադրութիւն չէ դարձրել։ Լօրդ Կավենդիշի և Բօրկի դիակները միմեանցից տաս քայլ հեռաւորութեամբ են գտնված։ Երկու անցորդներ պատահմամբ նկատել են դիակները և յայտնել են պօլիցիականներին, որոնք դիակները իսկոյն տեղափոխեցին Ստեվենսի հիւանդանոցը։ Բօրկ սրտի մէջ մի քանի խորը վէրքեր ունէր։ Բացի այդ նրա վիզը գրեթէ բոլորովին կտրված էր։ Հագուստը պատառոտած էր և ձեռքերը սուր զէնքով կտրված։ Լօրդ Կավենդիշ բացի մի քանի խորը վէրքերից կուրծքի վրա, մի մահացու վէրք էր ստացել փորի վրա։ Նրա աջ ձեռքը կտրված էր։

Լօրդ Կավենդիշ արդէն մեռած էր, բայց Բօրկ դեռ ևս շունչ էր քաշում, բայց չը կարողացաւ մարդասպանների մասին մի բան հաղորդել և անյապաղ մեռաւ։ Կավենդիշի դէմքը բոլորովին հանգիստ էր, մինչդեռ Բօրկի դէմքի վրա սարսափելի տանջանքների հետքեր էին երևում։ Պօլիցիան աշխատում է գտնել երկու կասկածաւոր անձանց, որոնք մայիսի 6-ին առաւօտը պատահեցին Կավենդիշին։ Աշխատում են նոյնպէս գտնել և կառապանին։ Ինչպէս երևում է մարդասպանները մտադիր են եղել սպանել Կավենդիշին և ոչ թէ Բօրկին, որ իբրև իրլանդական գործերի քարտուղար միշտ նրանց ձեռքին է եղել։ Նա 53 տարեկան էր և վարում էր այդ պաշտօնը 1868 թուականից։ Բօրկ նշանաւոր լեզուագէտ էր։ Իր ծառայութեան ժամանակ նա շատ անգամ ապացուցել է իր անսահման հաւատարմութիւնը դէպի պետական շահերը։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 26 ապրիլ

Այս անգամ կուզեմ խօսել ձեզ Միացեալ ընկերութեանց երէկի նստին վրայ, որ կրնայ գոհացուցիչ նկատուիլ ձեզ համար, վասն զի դուք առաջինն եղաք ձեր թերթին միջոցաւ օրինաւոր հաշիւ պահանջելու յիշեալ ընկերութենէն։ Երէկ նախկին Արարատեան ընկերութեան հաշիւները քննող մասնախումբը Միացեալ ընկերութեանց ընդհանուր ժողովին ներկայացուց իւր տեղեկագիրը. ժողովը որոշեց խիստ քննութեան առնուլ այդ տեղեկագիրն իւր յաջորդ նստին մէջ, Արարատեանի հաշիւներու ճշդութիւնը կամ անճշդութիւնը ստուգելու համար քննութեան արդիւնքը լրագրաց մէջ պիտի հրատարակուի։ Ասկէ զատ, երէկի նստին մէջ կարդացուեցաւ 20 երեսփոխանաց ստորագրած մի խնդրագիրն, որով կը պահանջէին որ նախկին Արարատեան, Դպրոցասէր-Արևելեան և Կիլիկեան ընկերութեանց հաշիւները հրատարակուին և Միացեալ ընկերութիւնն ալ մանրամասն հաշիւ տայ հասարակութեան. ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց վարչութեան յանձնել այս խնդրագիրն, հրաւիրելով զայն որ անյապաղ ներկայացնէ իւր հաշիւներն, եթէ չուզեր որ ժողովուրդին վստահութիւնը բոլորովին վերնայ ընկերութեան վրայէն։ Ժողովուրդէն կարենալ ստակ առնուլ՝ առանց հաշիւ տալու, արդարև հրաշք մ'է, և հրաշքներու դարը վաղուց անցած է։

Այս շաբաթ քաղաքս հասան պ. Փիւրքճեանի շինած Անւոյ լուսանկարներու հաւաքածոյներն, փոքր թւով։ Այդ ճարտար պատկերները մեծ ընդունելութիւն գտան աստ և ձեռքէ ձեռք կը շրջին. տեսնողները կը հիանան պ. Փիւրքճեանի ազգասիրական անձնազոհութեան վրայ, գրեթէ այնչափ որչափ Բագրատունեաց մայրաքաղաքի մեծագործութեանց վրայ։ Այսպիսի արուեստագէտ մը հզօր քաջալերութեան արժանի է, և շատեր կան աստ որ կը ցանկան բերել տալ այդ հաւաքածոյներն. միայն թէ ցաւօք լսեցինք թէ Թիւրք կառավարութիւնն արգելած է այդ պատկերներու Տաճկաստան մտնելն իբր գրգռիչ, և մաքսատան կողմէ պիտի գրաւուին այսուհետև գալիք օրինակներն։ «Մշակի» եռանդուն բարեկամներէն մին կարծեմ հրատարակեց արդէն այն ընդունելութեան պատմութիւնն, զոր պ. Փիւրքճեանի չքնաղ հաւաքածոյն գտաւ մեր անգլիական դեսպան լօրդ Տըֆըրինի քով, որ այս մասին յատուկ նամակով գովեստներ գրեց Ներսէս պատրիարքին։ Ստոյգ աղբիւրէ կը տեղեկանամ թէ պ. Մինաս Չերազ Գերմանիոյ դեսպանատան ալ հաղորդեր է այդ հաւաքածոյներէն մին, և դեսպանատան առաջին թարգման պ. Մօրթման, որդի հանգուցեալ Մօրթմանի, որ լուծեց Վանայ սեպագիրներն, այնքան զքանչացեր է որ ըսեր է պ. Մինաս Չերազին. «Շատ անգամ եւրոպական թերթերու մէջ յօդուածներ կը տեսնեմ հայկական խնդրի մասին. քիչեր կը կարդան այդպիսի յօդուածներ, որք հետևաբար չեն կարող մեծ ազդեցութիւն ունենալ։ Այդպիսի յօդուածներէ հազարապատիկ աւելի կարժէ պ. Փիւրքճեանի աշխատութիւնն, որ հայոց քաղաքակրթութեան ինչ աստիճան ընդունակ ազգ մ'ըլլալը կենդանի և ակներև կերպով կապացուցանէ։ Փոխանակ յօդուածներ գրելով ժամավաճառ լինելու, ես խորհուրդ կուտամ ձեզ Անիի այս լուսանկարները տարածել Պէրլինի, Վիէննայի, Լօնդօնի, Բարիզի, Հռոմի և Բէթէրսպուրկի մէջ, և նոքա կրնան ամենաճարտար փաստաբաններ լինել հայոց դատին համար։»

Վերջին նամակէս ի վեր ս. պատրիարքի հրաժարականի խնդիրը նոր փոփոխութիւն մը կրած չէ։ Ներսէս պատրիարք առանձնացած կը մնայ, տխրելով ժողովրդի մի մասին ապերախտութեան և մի քանի հայ էֆէնդիներու սոսկալի խարդախութեանց վրայ։ Այժմ յայտնի եղաւ որ տաճկահայք արժանի չէին Ներսէսի պէս պատրիարք մը ունենալու։ Վատ ժողովուրդ մը անարժան է քաջ առաջնորդի։

Սակայն վերջին նամակէս ի վեր կառավարութեան գործերուն մէջ մեծ փոփոխութիւն մը տեղի ունեցած է, որոյ վրայ կուզեմ խօսել այն զգուշութեամբ, զոր պօլսական թղթակից մը պարտի ունենալ երբ խօսի պետական գործերու վրայ։ Սուլթան Համիտի աջ բազուկը, Սայիդ բաշա, որոյ վրայ կը խօսէի ձեզ անցեալ օր, պաշտօնանկ եղաւ։ Գրեթէ անընդհատ երեք տարի եպարքոսութեան պաշտօն վարող այս անձը կը քաշուի գործէ, անշուշտ քիչ ատենէն պաշտօնի կոչուելու համար։ Ի՞նչ է պատճառ այս հրաժարման։ Սայիդ բաշա մատուցած է այնպիսի ծառայութիւններ, զորս սուլթանը չը պիտի մոռնայ բնաւ. ուստի տարակոյս չը կայ թէ սուլթանը ակամայ ընդունած է իւր հայրենասէր վէզիրի հրաժարականն։ Զօրս զանազան պատճառներ կը նշանակուին, բայց խոհեմութիւն չէ այս փափուկ խնդրոյն վըրայ շաղակրատել։ Միայն թէ, կը կրկնեմք, Սայիդ բաշա յոյժ օգտակար եղաւ իւր կառավարութեան, որոյ պատիւը բարձրացուց Եւրոպայի առջև։ Ինչ որ կատարեց Թիէր ֆրանկօ-գերմանական պատերազմէն յետոյ, նոյնը կատարեց Սայիդ ռուսօ-թիւրքական պատերազմէն յետոյ, սա տարբերութեամբ որ Թիէր իւր երկիրը ներքուստ զօրացուց, Սայիդ արտաքուստ։ Սայիդ արտաքին պետութեանց դէմ ճարտարութեամբ և արիութեամբ պաշտպանեց Թիւրքիոյ արժանապատուութիւնն, և Գերմանիոյ բարեկամութիւնը շահեց։ Երբեմն պարզ խմբագիր, Սայիդ իւր տաղանդովն հասաւ պետութեան բարձրագոյն պաշտօնին։ Այս տկար, նիհար, դժգոյն և կարճահասակ երիտասարդն անխնայ կաշխատէր հանրային գործերուն համար, և իւր ազատ ժամերուն մէջ իւր գրասենեակն առանձնացած՝ ֆրանսերէն գիրքեր ուսումնասիրելու կը զբաղէր կամ Քիբէրտի աշխարհացոյցներուն վրայ պառկած կը խորհրդածէր Օսմանեան պետութեան ներքին բաժանմանց և համիլամութեան սահմաններուն վրայ։ Ուրիշ բաշաներու պէս կաշառակեր, վաւաշոտ և սնափառ չը լինելով, Սայիդ արհամարհանօք կը վարուէր անոնց հետ, ինչպէս Ռէշիդ Պլաս իւր ժամանակի սպանիական իշխաններուն հետ։ Իւր գլխաւոր յատկութիւնն է զարմանալի յիշողութիւն մը։ Կը պատմուի թէ երբ հռչակաւոր Ֆուատ բաշան նախագահ էր պետական խորհուրդի, որոյ քարտուղարներէն մին էր Սայիդ, սա կը պատրաստէր ամեն նստի ատենագրութիւնը, որ կը կարդացուէր նախագահին սրբագրութենէն յետոյ. մի օր Ֆուատ բաշա իւր տունը կը մոռնայ վերջին նստին ատենագրութիւնը և ժողով գալով կը բանայ նիստը. Սայիդ կը հրաւիրուի կարդալ ատենագրութիւնը, և տեսնելով որ Ֆուադ բաշա մոռցեր է միատեղ բերել, կառնու մի ճերմակ թուղթ և անոր վրայ յանպատրաստից կը կարդայ նախորդ նստին մէջ իւրաքանչիւր անդամի խօսած խօսքերը գրեթէ բառ առ բառ. ժողովականներէն ոչ ոք կը կռահէ Սայիդի ճարտարութիւնն, և նիստէն յետոյ Ֆուատ բաշա Ալի բաշայի կը ներկայացնէ Սայիդը և կասէ. «Այս երիտասարդ քարտուղարը պիտի աղօտացնէ զիս ալ, զքեզ ալ»։ Եւ արդարև այնպէս եղած է, Սայիդ բաշա կրցած է ասել մի օր թէ Ալի և Ֆուատ բաշաները «հայրենեաց հիմերը փորած են, մի կեղծ արշալոյս պարզելով նորա վրա»։ Իւր սրամտութիւնն այնքան է որ բաւական է իրեն իւր փոքրիկ և սև աչքերով տեսնել մի անձ, իսկոյն նրա գաղափարը թափանցելու համար։ Այս մանրամասնութիւնները լսած եմ մի անձէ որ շատ մօտէն ճանաչած է հրաժարեալ նախարարապետն։

Սայիդ բաշայի հայրենասիրութիւնն, ի հարկէ տաճկական տեսակէտով, այնքան բուռն և բացարձակ եղած է որ իւր ազգին վնասակար համարած է կատարել այնպիսի բարենորոգումներ որով քրիստոնեայ ցեղերը կրնան աճիլ և զօրանալ։ Ուստի 61-րդ յօդուածի գործադրութեան սաստիկ հակառակած է դժբախտաբար, որով հայոց հակակրութեանն արժանացած է իրաւամբ։ Եթէ Թիւրքի պէս չը կրցաւ ներքնապէս ալ զօրացնել երկիրն, այդ անձուկ ազգամոլութիւնը եղած է պատճառն, որ կայսրութեան համար կարծուածէն աւելի աղետաբեր պիտի լինի մի օր միանգամայն ջնջելով հայութեան վերջին յոյսերն։ Ուստի գոհութեամբ լսուեցաւ իրեն յաջորդող Ապտիւլ-Րահման բաշայի ընտրութիւնն, վասն զի այս անձ ընդունակ չէ արտաքին յարաբերութեանց և ներքին գործերով զբաղած է ցարդ։ Տեղական թերթերը գրեցին թէ Ապտիւլ-Րահման չը գիտէ եւրոպական լեզուներ. սխալ է այս, վասն զի ֆրանսերէն գիտէ և բաւական կը գրէ. սակայն դիւանագիտութեան անվարժ է, իւր բոլոր կեանքը գաւառական վարչութեանց մէջ անցուցած լինելով։ Ապտիւլ-Րահման բաշա ճերմակ ակնոցներով, ալէխառն մօրուքով, միջահասակ և գէր անձ մ'է. այս գիրութիւնը թոյլ կերպարանք մը կուտայ իրեն, և արդարև կերևի թէ թոյլ բնաւորութեան տէր է, այնպէս որ Տիարպէքիրի ժողովուրդը իւր կուսակալութեան միջոցին կասէր իրեն համար. «Ապտիւլ-Րահման բաշան չէ մեզ վալի (կուսակալ), այլ վալիտէ (մայր)։» Սակայն իւր կրօնասիրութեան զգացումն յոյժ զօրաւոր է և կուրանը իւր սիրելի ընթերցուածն է։ Վերջին ռուսօ-թիւրք պատերազմին ատեն Տիարպէքիրի կուսակալն էր, և հրամայեց որ իւր կուսակալութեան տակ գտնուող բոլոր մզկիթներուն մէջ հարիւր անգամ կարդան Կուրանի «Ին փաթիհնա այն էլ փաթիհան» յաղթական փառաբանութիւնն հաւատալով այն աւանդութեան թէ, եթէ բոլոր մահմետական մզկիթներուն մէջ հարիւր անգամ կրկնուի այդ աղօթքը, իսլամք կը յաղթեն անպատճառ։ Ցայտ է թէ աւանդութիւնը պարտութեան առաջնորդեց այս անգամ։ Կը պատմուի նաև թէ, այդ պատերազմին ատեն, Տիարպէքիրի մահմետականները սաստիկ գայրացած լինելով քրիստոնէից դէմ, մի թրքուհի առաւ մի հասա

[illegible]

Հայկ

ՆԱՄԱԿ ՊՈԼՍԻՑ

Կ. Պոլիս, 29 ապրիլի

Քանի մը օր է [illegible] Երուսաղէմէն եկած հեռագիրներն բաւական մտատանջութիւն կը պատճառեն արքունի պալատը։ Որոշ չեն կարող գիտնալ թէ ինչ հետևութիւն պիտի ունենան սահմանադրութիւն պատահած դէպքերն։ Անցողակի՞ն թէ ապագայ խառնակութեանց նախաբան։

Երուսաղէմի պատրիարք Եսայի սրբազանը երեք օր առաջ Պոլիս հասաւ։ Ինչպէս գիտէք սրբազանը կուգայ Պոլիս, յայսերու այս կեդրոնը, որպէս զի կարենայ ի գլուխ հանել Երուսաղէմի պարտուց վճարման համար հանգանակութիւն մը։ Քանի մը տարի առաջ Ներսէս պատրիարք և բարեպաշտ մեծատունք ոմանք միայն ձեռնարկեցին այդ հանգանակութեան։ Բայց առ ինչ օգուտ բարձր անուններու բարեխօսութիւնը, երբ հանգանակութեան նպատակը չը համապատասխաներ մտքերու տրամադրութեանց։ Հայ ժողովուրդը միշտ սառնութեամբ նայեցաւ այդ պարտուց հարցի վրայ։ Եսայի սրբազան կուգայ ինքն իբր տէր գործին գլուխ անցնել աշխատութեանց։ Պատկառելի այդ անձը կարենայ թերևս յուզել քիչ շատ սրտերը։ Բայց սրտաշարժ խօսքեր ու արցունքներ բաւական պիտի ըլլա՞ն Երուսաղէմի գործը կարգադրելու։ Դրամ տալն արդէն քիչ շատ անախորժ գործ է, և վճարմանց օր մենք շատ դրական կըլլանք։ Երեք հարիւր հազար բուբլի պարտքը միթէ մէկ աւուր մէջ գոյացաւ, կըսեն։ Առջի օրէն երբ պարտքն սկսաւ գոյանալ, ինչ դաղտնիք չը հաղորդել իրաց վիճակը ազգին։ Անշուշտ միաբանութիւնը չը պահանջեր որ ազգը կոյր վստահութիւն ունենայ անոր վրայ։ Հաշիւ տալու հարկն անհրաժեշտ է։ Բայց եթէ ուզէ իսկ այդ հաշիւն տալ, մենք կը կարծենք թէ ո՛չ հաշիւ տուողին, ո՛չ հաշիւ առնողին գործը լուրջ բան մը պիտի ըլլայ։ Նիւթական, բարոյական մեծ դժուարութիւններ կան հաշիւը վստահելի կերպով տեսնելու համար։

Երուսաղէմի գլխաւոր մէկ դժբաղդութիւնն է որ մեծ օգուտ մը չը պիտի ունենան Պոլսոյ հայ մամուլին նպաստաւոր յօդուածներն։ Հոս հրապարակին վրայ չը կայ գրիչ մը որ ազդէ ժողովրդին. չը կայ գրիչ մը որ գիտնայ թէ ինչ ըսել է գրել։ Ժողովուրդը միշտ կասկածանօք կը կարդայ հայերէն թերթը. կը մտածէ թէ ինչ թակարդ լարուած է զինքը խաբելու և իրեն հաւատացնելու ինչ որ գրողն ինքն իսկ չը հաւատար։ Պոլսոյ հայերէն թերթերը իրենց սեփական համոզում չունին։

Իզմիրի «Արևելեան Մամուլի» գրած յօդուածներն, պարտուց հարցի առթիւ, շատ խանդարեցին մտքերը։ Երուսաղէմի պարտուց համար պ. Մամուրեանի գրած յօդուածներն ազդեցութիւն կընեն, վասն զի, նախ՝ պ. Մամուրեան գրել գիտէ. երկրորդ՝ իր համոզումներն են որ կը յայտնէ, և ընթերցողը գիտէ թէ դրամը չէ նորա գրիչը շարժողը, ուստի վստահութեամբ կը կարդայ. և կը յաղթէ ով որ վստահութիւն կը ներշնչէ։

Անցեալները «Արձագանքի» Պոլսոյ թղթակցութեան մը մէջ կծու ակնարկութիւններ կային «Արևելեան Մամլոյ» դէմ ալ, հաւանական է որ պ. Մամուրեան անպատասխանի չը թողու այդ ակնարկութիւնները, և տայ մին այն պատասխաններէն, զոր ինքն գիտէ տալ։—Ցեղն է որ Երուսաղէմի պատուիրակներն ըսեն «Արձագանքի» թղթակցին համար. «Տէր Աստուած, դու զիս պահպանէ ընդդէմ բարեկամացս, ես իմ վրաս կառնեմ թշնամիներս։»

Հայկակ

ՆԱՄԱԿ ԱՆԳԼԻԱՅԻՑ

Լօնդօն, ապրիլի 22-ին

Քառամսեայ լռութիւնս խզելով կամենում եմ խօսել յարգոյ ընթերցողների հետ այն անցքերի մասին, որոնք բացի քաղաքականութեան—դեռ ևս չեն դադարել լրագրութեան և ժողովրդի խօսակցութեան առարկայ լինելուց։ Այս անցքերից առաջին տեղն էր բռնում այն, որ այստեղ ևս Մակլին անունով մէկը փորձեց թագուհուն սպանել և բարեբախտաբար չը յաջողվեց իրեն. երբ այս լուրը տարածվեց, ամբողջ լրագրութիւնը, առանց բացառութեան, մի դաղտնի ընկերութեան և մանաւանդ իրլանդացիների մասն էր տեսնում այս բանում, բայց յայտնվեց որ չարագործը կատարեալ գիժ է։ Դատաստանը հաստատելով սրա խելացնորութիւնը արդարացրեց մօտ օրերս սրան անպատասխանատու համարելով իր արարքի համար և յանձնվեց թագուհու տնօրէնութեանը—բանտարկել մի անորոշ ժամանակ։ Այսքանս բաւական համարելով յարգոյ ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնում եմ այն բանի վրա, որ, առհասարակ, հայերը չը գիտեն հանգամանքից օգտվել։ Ոճրագործութեան կատարվելու օրից 'ի վեր պէտք է տեսնել այստեղի լրագիրները, որոնց սիւները երկու շաբաթ շարունակ լցվում էին աշխարհիս չորս կողմից եկած շնորհաւորական հեռագիրներով, նամակներով և ուղերձներով. այն ինչ աչքս ջուր կտրեց ձեռքիս ընկած լրագիրներ ծայրէ ի ծայր կարդալով, տեսնելու թէ, արդեօք Տաճկաստանի հայերն էլ են մի հեռագիր կամ մի նամակ գրել այնպիսի տէրութեան կառավարչին, որը յանձն է առել հսկել բոլոր բարեկարգութեանց վրա, որոնք պէտք է կատարվեն տաճկական Հայաստանում։ Ցաւելով եմ խոստովանվում, որ այս տեսակ բան չը տեսայ Հայաստանի ոչ մի կողմից, երևի Պոլսի ազգային գանձարանում տասը փառայ չէ մնացել։ Ի՞նչու հեռու գնալ քանի այստեղից ոչ հեռու՝ Մէնչստրի հայերը եկեղեցի ունեն և էջմիածնի միաբան մի վարդապետ։ Ինչ կը պակսէր սրանց եթէ մաղթանք կատարէին Անգլիայի թագուհու համար և հեռագրէին, որով առիթ կունենային հայի անունը յիշեցնել. ո՛չ. այսպիսի փոքր բաների համար ժամանակ չունեն (մանաւանդ վարդապետը), իսկ միմեանց եախայ քաշքաշելու համար ամեն մէկը մի մի հերոս են կտրում օրհնածները։ «Մշակ», գանգատվում ես, որ հայերը կապիկ են, կապկութիւն են սիրում. ծո՛ւր է, երանի թէ այդպէս լինէին, գոնէ այն ժամանակ կը նմանվէին հրէաներին, որոնք բոլոր սինագօգներում մաղթանք կատարեցին, բացի բազմաթիւ շնորհաւորական նամակներից և հեռագիրներից։ Հայերը խելօք են . . . չը գիտեմ ճշմարիտ, որ օրի են պահում իրենց խելքը։—Ալաքար Միքէլ, խելքի ծախելու տեղը գտար, չի՛ նէ. դոնիս նը, քիչ մալ Պոլիս և Մէնչստր փառելմ ըրէ։ Երկրորդ դէպքը այն էր, որ մի երիտասարդ բժիշկ սրանից հինգ տարի առաջ ամուսնանալով մի օրիորդի հետ բաւականի լաւ օժիտ է ստանում. կնոջ եղբայրներից անդրանիկը մեռնում է անյայտ հիւանդութիւնով և իր հարստութիւնը կտակում է քրոջը և կրտսեր եղբօրը։ Բայց բժիշկը չէ բաւականանում այսքանով, այլ ուզել է միւս մասն էլ ինքը ստանալ և ահա մասը իր սուով է գալի։ Կրտսեր աներձագը կազմվածքով թոյլ լինելով մի չնչին պատճառից սաստիկ հիւանդանում է, բնականապէս խնեձը դիմում է իր փեսային, բայց այս անխիղճ փոխանակ բժշկելու թոյն է տալիս, որը ընդունելուց յետոյ ողորմելին չորս ժամ շարունակ սաստիկ տանջվելով աւանդում է հոգին։ Երիտասարդի ազգականները դատի ենթարկեցին բժշկին, որը կախաղանի դատապարտվեց. բայց սրա ազգականները խելագար յայտարարեցին սրան բազմաթիւ ապացոյցներ հանելով իրենց ասածին, այնպէս որ վճիռը յետաձգվեց մինչ որոշվելը թէ ո՞րքան արժէք կարող է ունենալ սրա խելագար լինելու առարկութիւնը. էհ, տեսնենք ինչպէս կը վերջանայ։ Երրորդ դէպքը թէպէտ ինքն ըստ ինքեան մի մեծ բան չէր, սակայն ամբողջ Լօնդօնը աղմկեց։ Ցեղիս կենդանաբանական այգու ընկերութիւնը մի փիղ ունէր, որը հռչակված էր իր մեծութեամբ և գեղեցկութեամբ (աշխարհիս վրա գեղեցիկ փիղ էլ է եղել) ամբողջ եւրոպական մայրաքաղաքներում գանվող փղերից։ Նիւ-Եօրկցի մի հարստական գնեց այս փիղը երկու հազար անգլիական ոսկով որ անում է 50,000 ֆրանկ, պատրաստեցին մի ահագին երկաթապատ արկղ, որում պէտք է Ջըմբօն (փղի մկրտութեան անունն է, բայց չը գիտեմ թէ ինչ կրօն է դաւանում) ճանապարհ ընկնէր դէպի Ամերիկա։ Սկզբում Ջըմբօն մերժեց բոլորովին մէջը մտնել, բայց տեսնելով որ շատ դիմադրելն էլ օգուտ չէ տալիս իրեն, վերջապէս հաշտվեց իր նոր ճակատագրի հետ և ուղևորվեց դէպի Նիւ-Եօրկ։ Պէտք էր տեսնել թէ ինչ ոգևորութեամբ ահագին բազմութիւնը դիմում էր դէպի այգին Ջըմբօյին վերջին բարևը տալու. արկղներով լիքը նարինջ, պաքսիմաթ և քաղցրեղէն էր որ շարունակ ընծայ էր ստանում, սիրահարական նամակների հօ թիւը չը կար գեղեցիկ տիկինների կողմից—չար լեզուները ասում են, որ նամակ գրող տիկիններից շատերը մելամաղձութեան են ենթարկվել Ջըմբօի հեռանալու պատճառով։ Թէև նա գնաց, բայց իր անունը թողեց այստեղ. նամակի ծրար, թաշկինակ, մեդալիօն, մի խօսքով ամեն մի առարկայ մի մի Ջըմբօ է կրում իր վրա 'ի միխիթարութիւն սրան, սիրահար կանանց։ Կենդանաբանական ընկ. մի հաշիւ յայտարարեց, որով ցոյց է տալիս, որ Ջըմբօն բացի Նիւ-Եօրկից եկած երկու հազար ոսկուց, այս տարի 3,000 անգլիական ոսկու օգուտ է տուել. չէն կենայ Ջըմբօն։

Գանգատվում էք այդտեղի սաստիկ ձմեռվայ պատճառով, եթէ ասեմ որ այստեղ կատարեալ գարնանային եղանակ է չը պիտի հաւատաք. այս տարի ձիւնի երես չէ տեսել Անգլիան։ Եթէ ես այսքան ժամանակ լռութիւն պահեցի, պատճառն այն էր որ դեռ ևս լաւ չէի ծանօթ ոչ երկրի և ոչ բնակիչների հետ. կաշխատեմ խօսել յարգոյ ընթերցողի հետ մանրամասնօրէն, կարողութեան չափ, այն բոլորի մասին, որոնք ուշադրութեան արժանի են։ Կարող է ընթերցողը նկատել մի քանի հակասութիւններ իմ նամակներում, բայց առաջուց յայտնում եմ որ ես բոլորովին մեղաւոր չեմ լինի դրանում. որովհետև ես կը գրեմ այն, ինչ որ կը տեսնեմ և ինչպէս կը տեսնեմ։

Երէկ լրագիրները գուժեցին նշանաւոր բնագէտ Չարլս Դարվինի մահուան լուրը. թաղման հանդէսը տեղի կունենայ մօտ օրերումս և այս մասին կաշխատեմ անպատճառ խօսել սիրելի «Մշակի» ընթերցողների հետ։

Լանդին

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Միջազգային հեռագրական ընկերութեանը» Վիեննայից հեռագրում են, ապրիլի 28-ին, հետևեալը։ Պատգամաւորների ժողովում հարց առաջարկվեցաւ կառավարութեանը այն բանի մասին, թէ արդեօք գիտաւորութիւն ունի նա գործ դնել իր ազդեցութիւնը զսպելու այն բռնութիւնները, որ կատարվում են հրէաների դէմ աւստրո-ռուսական սահմանի վրա և առաջն առնելու հրէաների բազմաթիւ գաղթականութիւնների, որոնք դժուարութիւն են պատճառում աւստրիական կառավարութեանը։

—«Բէյտերի ընկերութեանը» Կայիրէից հեռագրում են ապրիլի 28-ին, որ Եգիպտոսում յեղափոխութիւն պատահեց։ Մինիստրութիւնը, քանդելով սկզբնական օրէնքը, առանց խեդիվի կարգադրութեան անուանների ժողով հրաւիրեց։ Խեդիվի գահընկեցութիւնը կատարված իրողութիւն է համարվում, եթէ օտար պետութիւնները գործի մէջ չեն խառնվի։ Գերմանական, աւստրիական և իտալական հիւպատոսները իրանց կառավարութիւններից դրական հրամաններ ստացան միջամտութիւն չանել։ Եգիպտական մինիստրները պաշտօնապէս ապահովացրին հիւպատոսներին, որ եւրոպացիների կեանքը և կարողութիւնը վտանգի չեն ենթարկվի. բայց եթէ թիւրքաց կառավարութիւնը կը միջամտի, այն ժամանակ նրանք վճռել են պաշտպանել երկիրը։

—«Բէյտերի ընկերութեանը» Կայիրէից հաղորդում են ապրիլի 29-ին, որ Եգիպտական մինիստրութիւնը հաւատացրեց հիւպատոսներին, որ խէդիվի անձնաւորութիւնը յարգված կը լինի։ Երէկ երեկոյեան խէդիվը ընդունեց Բէյտերի թղթակցին և յայտնեց նրան, որ հաստատապէս վճռել է ընդդիմանալ մինիստրութեան պահանջներին և որ այդ դէպքում յոյս ունի Ֆրանսիայի և Անգլիայի նիւթական օգնութեան վրա, որովհետև խէդիվը մի քանի օր առաջ այդ պետութիւնների ներկայացուցիչների խորհրդով մէկ հրովարտակ ստորագրեց։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 մայիսի։ „Новое Время“ լրագիրը հաղորդում է. տարվայ երկրորդ կէսից ալիւրային խմիչքների ակցիզը կը բարձրանայ 25%։ Թագադրութիւնը նշանակված է օգոստոսի 24-ին։ Տօները Մօսկվայում երկու շաբաթ կը տևեն։ Բ. Դրան հետ կապված պայմանագրութեան համեմատ պատերազմական ծախսերը որոշված են 802,500,000 ր. Այդ գումարը կը լրացվի տարեկան 350,000 թիւրքաց լիրա վճարով առանց տոկոսի։ Ապահովութիւնը կազմում են տասանորդի և ոչխարների հարկը, որ տարեկան 437,500 լիրա է տալիս։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 8 մայիսի։ „Правит. Вѣстн.“ լրագիրը հաղորդում է. զինուորական դատարաններից արձակվում են քաղաքային բոլոր աստիճանաւորները։ Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչ, թագաւոր կայսրի հաճութեամբ, մայիսի 6-ին, իր հովանաւորութեան տակ ընդունեց կովկասեան բժշկական ընկերութիւնը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 մայիսի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 90 ր. 75 կ., երրորդ 90 ր. 87½ կ., չորրորդ 90 ր. 75 կ., հինգերորդ 90 ր. 37 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 225 ր., երկրորդ 211 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 12½ կ., երկրորդ 90 ր. 25 կ., երրորդ 90 ր., ոսկի 8 ր. 4½ կ.։ Ռուսաց 1 ր. Լօնդօնի վրա արժէ 24,47 պէնս, Ամստերդամի վրա արժէ 123,25 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 208 մարկ 62պֆ., Փարիզի վրա արժէ 257 ֆրանկ 25 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 մայիսի։ Կարմիր խաչի ընկերութիւնը որոշեց, իւրաքանչիւր տարի փետրվարի 19-ին տալ պրեմիա 1000 և 500 ր. վիրաւորվածների տանջանքները թեթևացնող ամենալաւ գիւտերի համար։ Խարկովի պրօֆեսօրները խնդրեցին թոյլտւութիւն բանալ Խարկովում կանանց ուսման բարձր կուրսեր։ Նրանց խնդիրքը մերժված է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Типогр. Главн. Упр. Главноначальств. гражд. част. Лор.-Меликъ, ул. ... Дозволено цензурою. Тифлисъ, 10 Мая 1882 года.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նոր լոյս տեսաւ „ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ„ վերնագրով գիրքը, հայերէն լեզուով („ФИЗИКА“) Թարգմանութիւն ռուսաց լեզուից՝ քսան և չորս պատկերներով, որի մէջ պատմւում է արեգակի, աստղերի, երկրի, կենդանիների և բոյսերի մասին։—Գիրքը նշանակած է հայ ուսումնարանների համար, գինն է 80 կոպ. վաճառւում է Ֆիխնուովի կենտրոնական, և Գ. Զաքարեանց Գրիգորեանցի գրավաճառանոցում և Գ. Շախերդեանցի պալիրինում և Երևան. Въ магазинѣ „Другъ Дѣтей“: ցանկացողքը կարող են դիմել։

Հրատարակիչ Միքայէլ Բաղինեանց։

1—3

ՍՏԱՑՎԵՑԱՒ մեծ քանակութեամբ և ծախվում են 25% **ԷԺԱՆ** քան թէ ուրիշ տեղ. թէյ, բրինձ, ԱՄԱՆՆԵՐ, փակա, կրագի, ՎԵՐԱՐԿՈՒՆԵՐ, կլեօնկա, Թուղթ, ԳՐԻՉՆԵՐ, հայելիներ, Թամբեր, ձիաասանդերք, մահճակալներ, ԱՐԴՈՒԿՆԵՐ, փօշիներ սամովար մաքրելու և լուացքի համար և այլն։

Անգլիական խանութի մէջ։

4—8

ՓԱՐԻԶԻՑ ՆՈՐ ԳԱԼՈՎ

Պատիւ ունեմ յայտնելու յարգելի հասարակութեան, որ ես փարիզում երկար ժամանակ լինելով սովորել եմ անփոփս պահպանել ԹԱՆԳԱԳԻՆ ՄԱԶԵՂԷՆՆԵՐ ամառվայ շոգին ցեցերից և այժմ Թիֆլիսում խանութ բանալով ընդունում եմ ամենայն տեսակ մազեղէններ պահպանելու։

Խանութս գտնվում է Գանօվսկայա փողոց, տուն պոլկօվնիկ Շահնազարովի № 14.

Այս մօտ օրերս ստացայ ամենայն տեսակ ամարային տրիկօներ, սև մահուդ և շատ ուրիշ տեսակ ապրանքներ։

Ա. Տէր-Յակոբեան

3—3

ԲԱԼԶԱՄ
„Բ Օ Ր Մ Ա Ն Ի“

Արտաքին գործածութեան համար ԽՕԼԵՐԻՆԱՅԻ ՍՈՒՐԱՑԱՒԻ, ԱՏԱՄՆԱՑԱՒԻ դէմ և այլն, ներքին գործերի մեխանիզմին ԲԺՇԿԱԿԱՆ խորհուրդից Թոյլատուած։ գլխաւոր պահեստը ամբողջ Կովկասի համար։

ԳԵՂԱՏԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԱՌԵՒՏՐԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ, որ առաջ պատկանում էր Ա. ԾՈՒՐԻՆՕՎԻՆ և ընկ., Թիֆլիսում։

8—10 (ե. հ. շ.)

ԾԱԽՎՈՒՄ Է նորերումս կառուցված երեք յարկանի ամեն տեսակ յարմարութիւններ ունեցող մի **ՄԵԾ ՏՈՒՆ**, որի մէջ կան 30 մաքուր սենեակներ, 5 խոհանոցներ, 5 պահեստի սենեակներ, 7 մառաններ, 2 սառուցատներ, 1 լուացարարի սենեակ, 3 մուտքեր և 5 նախասենեակներ։ Տան մէջ կայ մի փոքր առանձին սենեակով և մառանով։ Տունը երեք կողմերից փողոցի վրա է և մուտքեր ունի։ Տարեկան 3,500 րուբլ զուտ եկամուտ է տալիս և գրաւ է դրված ազնուականների բանկում 18 հազար րուբլով։ Ցանկացողները գնել այդ տունը բանկի պարտքի փոխանցութեամբ կարող են դիմել տան տիրոջը Խակ Պուգինօվին, որ բնակվում է նոյն տանը Նօրաշէնսկայա և Դվօրեանսկայա փողոցների անկիւնում, պօլիցիական 6-դ բաժնում, № № 133, 134 և 135։

2—2 (5)

Մի ծառայ ցանկանում է. Սուրբ Էջմիածին գնացող պարոններին ծառայելու թէ ճանապարհին և թէ այն ժամանակամիջոցում, որ պէտք է տևէ մինչ վերադառնալը, բաւականանալով միայն ճանապարհածախսքի վճարման փարձատրութեամբ։

Հասցէն հարցնել „Մշակի“ խմբագրատանը.

2—5

ՌԱՖՖԻ
Դ Ա Ւ Ի Թ Բ Է Կ

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

Բաղկացած է 563 երեսներից

ԳԻՆՆ Է 2 ՌՈՒԲԼ

Օտարաքաղաքացիք ուղարկում են ճանապարհածախք 15 կ. մարկաներով. տանով գնողները ճանապարհածախք չեն վճարում։ Տասնից աւելի գնողները 10 % զիջումն են ստանում։

„ЦЕНТРАЛЬНАЯ КНИЖНАЯ ТОРГОВЛЯ“
Тифлисъ, Головинскій проспектъ д. Мириманова, №№ 3 и 4.

3—15

КЁЛЕРСКАЯ УКСУСНАЯ ЭССЕНЦІЯ.

4—50

ՔԱՐՏԷԶ ՆԱԽԿԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Լոյս տեսաւ ՔԱՐՏԷԶ ՆԱԽԿԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ. հիւսուած եւրոպական հեղինակների աշխատասիրած քարտէզներից վենետիկեաների երեք ռուբլիանոց քարտէզի կէսից աւել մեծութեամբ (մաշտաբով։)

ԳԻՆՆ Է 25 ԿՈՊ.

Վաճառվում է, „կենտրոնական“ և „կովկասեան“ գրավաճառանոցներում։

Աւետիք Տէր-Յակովբեանց

2—5

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ

ВЪ СКЛАДѢ ЕВРОПЕЙСКИХЪ ТОВАРОВЪ

Արծրունու գալլէրէում, № 144 ԾԱԽՎՈՒՄ Է արժան գներով Վիէննայի Տօնէտ Ֆաբրիկայի ամեն տեսակ ՄԵՕԲԷԼ, նոյնպէս Իտալիայի ՄԱՐՄԱՐԻՕՆ քարերը, ՀԱՅԵԼԻՆԵՐԸ և ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ։

37—60

„ВОСТОЧНОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

Еженедѣльная газета безъ предварительной ценз. под ред. Н. М. Ядринцева.

ИЗДАНІЕ ПОСВЯЩЕННОЕ ЖИЗНИ ПРОВИНЦІИ ОКРАИНАМЪ

ВЫХОДИТЪ СЪ 1-го АПРѢЛЯ, ЦѢНА 8

Содержаніе №№ 1, 2 и 3: Востокъ и Западъ В. П. Васильева.—Колонизаціонный вопросъ на окраинахъ.—Что такое Поземельная Община. С. Я. Капустина.—По поводу 300-лѣтія Сибири Е. В. Максимова.—Центръ и окраины. С.—Русскій Востокъ и его будущность.—Провинціальный вопросъ и переселенія.—Желтый вопросъ въ Америкѣ и въ Сибири.—Значеніе области въ русской жизни.—Беллетристика: Странникъ на золотомъ озерѣ. Ядринцева.—Гонимые (изъ сибирскихъ нравовъ). Н. И. Наумова.—Воспоминованія и грезы восточнаго фельетониста.—Послѣднія новости по переселенческому вопросу.—Сибирскіе вопросы и реформы.—Хроника.—Политическіе обзоры и вѣсти съ востока.—Обзоръ общественной и провинціальной жизни.—Корреспонденціи изъ Тобольска, Томска, изъ Барнаула, съ Алтая и т. д.—Хроника жизни за недѣлю.—Критика и библіографія.—Биржевыя извѣстія.—Объявленія.

ПОДПИСКА ВЪ КОНТОРѢ РЕДАКЦІИ, ИВАНОВСКАЯ, д. 13, кв. 18.

ВЪ ТИФЛИСѢ Подписка принимается въ газетномъ Агентствѣ В. ШАВЕРДОВА.

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԱՐԲԵԱՆԸ պատիւ ունի յայտնել յարգելի հասարակութեանը, որ նա **ԲՕՐԺՕՄՈՒՄ** ունի իր սեփական **ՀԻՒՐԱՆՈՑԸ**, ուր թէ ամառանոց եկողները և թէ ճանապարհորդները կարող են գտնել ամենայն **ՅԱՐՄԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ** ունեցող **ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ** և պատրաստ **ՃԱՇ**։

3—5 (2).

ԻՐԱՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ, Գօլօվինսկի պրօսպեկտի վրայ, տուն Ճարդարապետ Բէլլի։ Գրասենեակը բաց է առաւօտեան 9 ժամից մինչև 3 ժամը կէսօրից յետոյ և երեկոյեան 7—10 ժամը ամենայն օր, բացի կիրակի օրերից և մեծ տօներից։

JOURNAL D'ORIENT

HEBDOMADAIRE

Paraissant a VIENNE (Autriche)

ABONNEMENTS: 1 an. . . 8 roubles
6 mois. . . 4 —

REDACTEUR EN CHEF F. Salles.

1. Weihburggasse 9. (Vienne)

Միջի փողոց, կաթոլիկեան փողոցի անկիւն № 13.

Միքայէլ Տէր-Նիկողոսեանի պահեստ.

Աւելի էժան, քան թէ ուրիշ տեղ ծախվում են. ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԵԼ, ամենայն տեսակ, Ֆրանսիական և անգլիական երկաթէ ԿՐՈՎԱՏՆԵՐ 8—30 ր., չամադաններ 250—25 ր., սակվոյաժներ 1. 30—12 ր., ս ս ւ ն դ ո ւ կ ն ե ր ճանապարհի 6—35 ր., մառաններ (погребцы) 6—25 ր., ս ա մ օ վ ա ր ն ե ր 60 կ.—1.25 Ֆունտը, կուխնեի պղնձէ ամաններ, գերմանիայի երկաթէ էմալով ամաններ. ո ւ մ ի վ ա լ ն ի կ ն ե ր մ ր ա մ օ ր ն ի 38 ր.—75 ր., հրացաններ երկու լուլանի 6—32 ր., ռ և վ ո լ վ ե ր ն ե ր ամենայն տեսակ 3. 50—30 ր., պատրոններ. (գուլաններ) բեկոլֆերի, սիգար ՌԷնգարդի Ֆաբրիկից. պապիրօս և Թամբաքու կուշնարօվի զէրդի պապիրօզի. 5,000 ՖՈՒՆՏ ԹԷՅ (չայ) ԵՂԲԱՅՐՈՎՆԵՐԻ, բեռլինի. (սուխար չայու և կաֆէի) Էյնէմի. կօֆէ Էյնէմի և Մինէկսօնի. Փեսերբուրգու 40—1 ր. 25 կ. հայելիներ ամենայն տեսակ 28 կ.—240 ր., պ ր ո բ կ ա յ զինեվաձուաների, հանքային և գարեջրի (для зельтерскихъ водъ и пива) դուլՁուկ (пухъ), պարկաններ սամովարի և չայու, գանակ չանգալ գանակ Ֆաբրիկաների 1 ր. 20 կ.—25 ր. դուժինը. գլխակոճներ 1 ր. 80 կ.—5—60 կ. գանակ ջնրի 1—60 կ.—12 ր., դանակ հացի 20 կ.—1 ր., հարը կուխնեի 1—40 մինչև 3—20 կ. պինցօ. մխ կարելու մաշինայ. Անգլիական ուԹոներ, Բրլուտանի չայնիկներ, կաֆէնիկներ ամենայն տեսակ, Զադացներ կաֆէի համար, Ֆիլտեր—Ջուր մաքրելու, կրաւեալ կարօլէն 18 կ., փաքս Ֆրանսիայի ժակշ, Թուղթ փողրի, կանվէրտներ, սուրգուշ, մատիտ, գրիչ երկաթէ, գլշակոթ, քարետափառակ, Թանաք, Թանաքամաններ, պիեսպարիկներ, գրչներ ակոյնի և չայու Ֆրաժէ, կարշակի և բրիստանիի դումինը 1—50 կ. մինչև 12 ր., և չայու 45 կ.—5 ր., չամինէք 45 կ.—5 ր., շամադաններ ամեն տեսակ 25 կ.—12 ր. Ջուխտ, սաղշխանկներ վաղշախու, ՌՈՒՋԻՆ ԿԱԼՕՇՆԵՐ, ամեն տեսակ, դուլպաններ կանանց և մարդկերանց 15 կ.—50 կ. Ջուխտ, շալվիկներ, մարդկերանց զանազան, գանակներ 35 կ.—4—50 կ., հատ, անձրևի և շոքի. ամրցիկներ ձիափանք, շալք. ռատովի վ և փայտէ, շշտանակներ գլխի, շալի, սաւառնի, պարի և կարով համար. ՀուԼէի Թէլ (бумага) մաշտկի կօժի և շալի (гарусъ) Թէլ չանկերը մարդկերանց և կանանց, պատանաններ, քիանեյեր, պատերտեի սանդուկ և մանր զղաւանեերկի ապրանքներ, սապոն ամեն տեսակ 3 կ.,—30 կ., կոտր, հատածւած Ջրեր, պուղրա, Պէկերին Ջրի քասակ, հատաէցա պտղաշոկներ ԿԻՆԵՐԻ ԼԱՐՕՐԱՏՕՐԻՑ և այլն և այլն և այլն։

Վաճառականներին առանձին պայմաններով և գինուսով վերցրեցնել ապրանքներ մեծ քանակութեամբ մշտապէս գտնվում են ՄԻՔԱՅԷԼ ՏԷՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆՑԻ պահեստում (въ складѣ) միջի փողոցում կաթոլիկաց փողոցի անկիւնում № 13.

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Тифлисъ Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

47—180

Միքայէլ Տէր-Նիկողոսեանի պահեստ.

Միջի փողոց, կաթոլիկեան փողոցի անկիւն № 13.

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 10 Мая 1882 года.

Типогр. Главн. Упр. Главнонач. гражд. час. Лор.-Меликъ ул., каз. д.